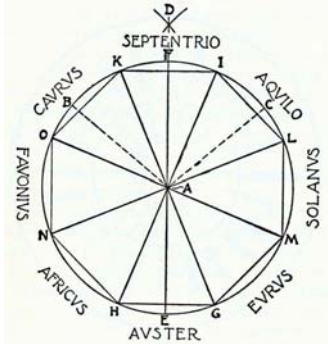

פרק 1 תקופת הקיסרות הרומית.

ויטרוביוס. (Vitruvius מאה 1 לפנה"ס) אדריכל רומי. מחבר הספר 'על האדריכלות', שבו הוא מציין בגאווה את היותו הראשון שהקיף בחיבורו את כל תחום הארכיטקטורה. הספר, שהוא היחיד ששרד מהתקופה העתיקה, זכה למעמד מיוחד בתקופה שבין הרנסאנס למאה ה-19; תקופה שבה מרבית התיאוריות באדריכלות היו ביסודן כמעין דו שיח עם רעיונותיו. כיום זכור ויטרוביוס בעיקר כמי שקבע את שלושת עקרונות היסוד של האדריכלות - **היציבות, התועלת, היופי** - המקובלים עדיין, למרות כל התוספות והפרשנויות שניתנו להם.

ויטרוביוס לא היה הראשון שכתב על אדריכלות אלא שהחיבורים האחרים אבדו, כנראה לתמיד. חיבורים קודמים אלה, של יוונים ורומאים, מהם ששמותיהם ידועים לנו, היו כנראה בעיקרם תאורים של בנינים או שעסקו בבעיות מסוימות כגון **פרופורציות**. מכאן שאכן אפשרי הדבר שויטרוביוס צודק באומרו שספרו הוא המקיף ביותר שנכתב בעת העתיקה. יתכן גם שזו הסיבה שהועתק פעמים כה רבות עד שהגיע לידינו.

הקשר בין חיבורים קודמים, דוגמאות של בנינים ידועים וחיבורו של ויטרוביוס מעורפל למדי. יתרה מכך, גם ניסוחיו לא תמיד ברורים בגלל שיבושים בהעתקת כתבי היד ואולי גם טעויות שעשה בעצמו בתרגום של מושגים יווניים ללטינית. כתוצאה מכל אלה נוצרת אי הבהירות בספרו של ויטרוביוס, שגרמה בהמשך לבלבול בתיאוריות שהתפתחו מתוך זיקה אליו.

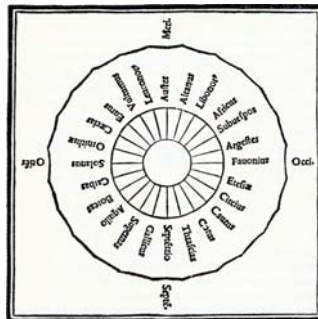
הידוע על חייו של ויטרוביוס נובע מן המעט שכלל בספרו: בצעירותו **שרת בצבא הרומי תחת פיקודו של יוליוס קיסר**, כנראה ביחידה לבנין מכוונת מצור ואולי גם גשרים. לאחר רצח יוליוס קיסר (44 לפנה"ס) עסק בהתקנת אמות מים בעת שלטונו של הקיסר אוגוסטוס. ויטרוביוס עצמו מציין שלא זכה להצלחה כאדריכל, למרות שבספרו הוא מגלה גם נסיון וגם ידע תאורתי רחב למדי. מכל מקום בשנת 33 לפנה"ס, כאשר פרש קיבל קיצבה בזכות התערבותה של אוקטביה (אחותו של אוגוסטוס), שאיפשרה לו קיום של כבוד לעת זקנה. יש המעריכים שנולד בשנת 84 לפנה"ס. על פי גירסה זו החל את חיבורו בגיל 51 בסמוך לאחר פרישתו. בדרך כלל מקובל, כי חיבר את הספר ב-19 השנים הבאות, עד לתאריך המשוער של מותו, דהיינו משנת 33 עד 14 לפנה"ס. במידה וכך הדבר הרי שויטרוביוס הוא אחד המקרים הנדירים של שילוב, פעילות מעשית ותיאוריה.

החיבור מוקדש לקיסר אוגוסטוס ותודתו לאחותו של הקיסר, על הקיצבה שניתנה לו. ויטרוביוס מתאר את עצמו (מבוא לפרק II) כאדם זקן נמוך קומה ומכוער. בו זמנית הוא מנסה להציג עצמו בפני הקיסר באור חיובי, בהשוואה לאדריכל היווני דינוקראטס, שהתייצב בפני אלכסנדר הגדול בדמות הרקולס על מנת לקבל הזמנה להצעה רעיונית להפיכתו של הר לעיר בדמות של פסל דיוקן של אלכסנדר. אלכסנדר דחה את הרעיון כבלתי מעשי, אבל הפקיד בידי דינוקראטס את תכנונה של אלכסנדריה במצרים. ויטרוביוס דוחה את הדרך שבה זכה דינוקראטס לתשומת לב השליט. עם זאת הוא מקוה לקבל את תמיכתו של הקיסר אוגוסטוס בהכנה ובהפצת העתקים של חיבורו, שיזכו לשבחי הדורות הבאים (מבוא לספר IV).

בהקדמה הכללית לספרו פורש ויטרוביוס את סיכום עקרונותיו. מכאן ניתן להסיק שנכתבה, כמקובל, בשלבים הסופיים של כתיבת הספר, בעוד שסדר כתיבת הפרקים עצמם לא ברור. ההקדמה, עוסקת בשלושה נושאים עיקריים: **(א) אישיותו של המחבר. (ב) מטרת החיבור. (ג) בעיות כלליות באדריכלות**, בהן מנסה ויטרוביוס לגשר בין האדריכלות והאידיאולוגיה הממלכתית של תקופתו. מטרת החיבור הייתה, לפי ויטרוביוס, להעלות את קרנו בעיני הקיסר אבל גם את קרנה של הארכיטקטורה בכלל. הגדרה מפורטת יותר של המטרות מופיעה גם בהקדשה לאוגוסטוס במבוא לספר I:

אני נוכח שכבר בניית הרבה בעבר וממשיך בכך גם בהווה. אני מעריך שתעשה, בזמן הנותן, את המאמץ להקמת בנינים ציבוריים ופרטיים שישמשו לדורות הבאים הוכחה לגודל פועלך. הנחתי בחיבורי קוים ברורים שיאפשרו לך לשפוט בעצמך את איכותם של הבנינים שכבר הקמת בעבר ואת אלה שאתה עתיד להקים, היות וכללית את כל עקרונות הארכיטקטורה.

ויטרוביוס פונה לציבור רחב יותר מאשר לקיסר בלבד (למעט אדריכלים אליהם הוא מתייחס רק בהקשר לחינוכם) כולל אלו הבונים לעצמם ללא שרותיו של אדריכל. החיבור כולו מחולק ל-10 'ספרים'. לכל 'ספר' מבוא המתייחס איכשהו, אבל לא תמיד, לנושא 'הספר' וכן סיכום קצר של הפרק שקדם לו. אגב המושג 'ספר' עד לשנת 360

לספירה פרושו 'מגילה' ורק לאחר מכן החלו לחבר דפים עם כריכה, במתכונת המקובלת עד היום.

להלן רשימת היספרים ותוכנם:

ספר I חינוכו של האדריכל; יסודות היופי ועקרונות טכניים; חלוקת משנה: בניה, מדידת השעות ומכניקה; בנייני ציבור, מגורים ותכנון ערים.

ספר II התפתחות האדריכלות; חומרי בניה.

ספר III בנית מקדשים.

ספר IV סוגי מקדשים, סיגנונות ותיאוריות הפרופורציות.

ספר V בניינים מסחריים ותיאטרות.

ספר VI בתים פרטיים.

ספר VII השימוש בחומרי בניה; ציורי קיר וצבעים.

ספר VIII מים ואספקת מים.

ספר IX השמש, שעוני שמש ושעוני מים.

ספר X בנית מכונות ומכניקה.

במבוא לספר I מתנצל ויטרוביוס, בין השאר, על ניסוחיו המגושמים, אבל מוסיף שהוא מקווה להסביר את **משמעות האדריכלות ועקרונותיה** בהירות ובסמכותיות - לא רק לאלו העוסקים בבניה אלא לכל האנשים המשכילים.

במבוא לספר V מודגש הצורך בצמצום וקיצור למרות ההכרח להשתמש במושגים הרחוקים משפת היומיום ולכן קשים להבנה (ראוי לציין שלא תמיד הצליח לנסח עצמו בצמצום כפי שהטיף).

במבוא לספר VII **הטענה היא בזכות המקוריות וכנגד חיקוי ספרותי ואמנותי.** כדי להציג את ספריו כדוגמה טובה לכך הוא מציין את המקורות בהם נעזר. אין ספק שבחר שלא לציין את כולם ומכאן גם הספק לגבי מקוריות שאר חיבורו. משמעותו של ספק זה מצביע על האפשרות שספריו של ויטרוביוס כוללים חלק לא מבוטל מהתפישה המקובלת בזמנו ביחס לאמנות בכלל ולאדריכלות בפרט. במילים אחרות, מעין סיכום בכתב של מרבית הידע והתיאוריה כפי שהתגבשו במאות השנים שקדמו לו. ואולי בזכות אלה זכה להעתיקים מדור לדור למעשה עד היום.

המבוא לספר VIII דן בחשיבותם של ארבעת יסודות היקום שהיו מקובלים בעולם העתיק (**אדמה, אש, מים ורוח**) ובמיוחד המים.

במבוא לספר IX **הדגש הוא על מתמטיקה, גיאומטריה, מבנה היקום והנחיות מעשיות לבניית שעונים (שמש ומים).** במבוא זה, הכולל גם את תאור היקום והכוכבים, הוא משתמש, כנראה לראשונה, במונח אדריכל; באותה משמעות העתיקה לחזור בנצרות בכינוי האלוהים בשם 'אדריכל העולם' ובכינוי האדריכל כ'אל שני'.

Deus architectus mundi - architectus secundus deus

המבוא לספר X עוסק **בהערכת תקציב** עלות הבניה והעלות בפועל, כולל המלצה לחייב את האדריכל בהפרש שבין השניים, במידה והעלות הסופית חורגת מעבר ל-25% מהערכה המקורית.

ספר I מפרט את מקצוע האדריכל: עליו לשלוט בתחום המלאכה

(Fabrica) **והתיאוריה או התפיסה המופשטת** (Ratiocinatio). במילים אחרות, העשייה והחשיבה. לשם כך הוא זקוק להשכלה רחבה, שתאפשר לו לעסוק בתחומים רבים: כתיבה, להרחבת הזיכרון באמצעות תזכורות. שרטוט, על מנת לשלוט בגיאומטריה כנדרש להכנת תוכניות ופרספקטיבות. מתמטיקה, לחישוב עלויות ופרופורציות. היסטוריה, להבנת משמעות העיטור האדריכלי. פילוסופיה, לחיזוק האישיות. מוסיקה, לבניית תיאטרות אבל גם לצורך מתיחת המיתרים של מכונות מצור. רפואה, להבנת תנאי האקלים והבריאות בבניינים. לאלו הוא מוסיף גם את חוקי הבניה והאסטרונומיה. בחלקו השני של ספר I מוגדרים **עקרונות היופי של האדריכלות**, שהם לב לבה של התיאוריה והבסיס לכל הדיונים התיאורטיים מהרנסאנס ועד למאה ה-19.

בתחילת ספר II מציע ויטרוביוס תיאוריה הכוללת (בנוסף להערותיו **במבוא לספר I**) השערות ביחס למקורות האדריכלות, שלדעתו החלה כצורך להגנה בפני פגעי מזג האוויר. הבית הראשון, לדבריו, היה מושתת על יקוי צורות טבעיות (בקתות זרדים, קני ציפורים ומערות) מאחר והאדם מטבעו נוטה להעתיק וללמוד. האדריכלות הייתה, לטענתו, הראשונה בין האמנויות והמדעים ולכן היא גם זכאית למעמד בכורה.

חוקי היופי (אסתטיקה) באדריכלות התגבשו, לאחר שכבר נוצרו סוגים שונים של בניינים - תחילה במערפל ולבסוף בצורה ברורה; חוקים שהם מבחינתו בעלי תקפות מוחלטת. עניין זה, של חוקים מוחלטים, שויטרוביוס אינו מרחיב בו, עתיד להופיע מחדש במחלוקת שהתעוררה בחוגי האקדמיה הצרפתית במאה ה-17, בהקשר למושגים 'יופי שרירותי' מול 'יופי מוחלט'.

בספר **III מופיעים** שלושת העקרונות הבסיסיים של האדריכלות: **היציבות, היעילות והיופי** *Firmitas, Utilitas, Venustas*.

היציבות (*Firmitas*) כוללת את חישובי היציבות, הבניה והחומרים.
היעילות (*Utilitas*) מבטיחה את הצלחת תיפקודו של הבנין (היעילות תורגמה גם כשימושיות).
היופי (*Venustas*) כולל את כל הדרישות האסתטיות ובראש ובראשונה את הפרופורציות.
בהתייחסו לבנינים ציבוריים ויטרוביוס מקשר בין שלושת העקרונות כדלקמן:

הבניינים צריכים להבנות בדרך שתתחשב ביציבות, ביעילות וביופי. היציבות מחייבת את הנחת היסודות על סלע מוצק. החומרים השונים צריכים להיבחר בהירות מבלי לחסוך בהוצאות. היעילות, פרושה תכנון האתר ללא פגמים, למניעת קשיים בתיפקוד כך שהכל נוח ומתאים ליעודו. היופי, היוצר מראה נעים על ידי התאמת היחסים (פרופורציות) בין החלקים השונים המחוברים על פי החוקים האמיתיים של הסימטריה.

היופי (*Venustas*) מתחלק לשישה מדורים מהם אחד (*Distributio*) המופיע פעם נוספת בשיקולי היעילות/שימושיות.

1. Ordinato (ביוונית *Taxis*)

2. Disposito (ביוונית *Disthesis*)

3. Eurythemia (יוונית)

4. Symmetria (יוונית)

5. Decor (ביוונית *Oeconomian*)

6. Distributio

הגדרת המונחים כוללת הסברים במקרים שבהם קשה לרדת לסוף דעתו; זאת מאחר וחלק מהשמות הם בלטינית ובהעדר מילה מתאימה גם ביוונית, או רק ביוונית.

1. **אורדינאטיו** (*Ordinatio*) (בלטינית: ציווי/סדר). הכוונה ליחס בין החלקים והשלם. את זאת ניתן להשיג על ידי הכמות (בלטינית = *Quantitas*). ביוונית (Posotes =) שפרושו שימוש חוזר במידות הלקוחות מהבנין עצמו (*Moduli*) ליצירת הרמוניה כללית מהחלקים השונים. אורדינאטיו אם כן הוא תוצאה של שמירה עיקבית על היחסים (פרופורציות) בין החלקים והשלם (התיאוריה של היחסים/פרופורציות מופיעה בספר בשלב מאוחר יותר).

2. **דיספוזיטו** (*Dispositio*) (בלטינית: להוציא=dis; מקום=positio ביחד=להעביר מיקום) כאן הכוונה למיקום החלקים לקבלת תוצאה רצויה על ידי השימוש ב- *Qualitas*, מושג שויטרוביוס אינו מפרש אותו (אולי איכות). אי אפשר להתעלם לגמרי מהשימוש העכשווי במושג דיספוזיציה כמילה נרדפת להלך רוח/נטית הלב. הסוגים של דיפוזיטו, הקרויים ביוונית יצירה או רעיון (*Ideae*), הם:

א. **איכונוגרפיה** (*Ichonographia*) (יוונית: *Ichono* = שביל/דרך, *Graphia* = קו/כתב/ציור, יחד = שרטוטי מפות/תכניות) כלומר השימוש הנכון בסרגל ומחוגה לתכנון האתר והבנין.

ב. **אורטוגרפיה** (*Orthographia*) (יוונית: *Ortho* = ישר *Graphia*=קו/כתב/ציור/שרטוט) או שרטוט חזית הבנין והקמת הבנין המתוכנן וצדדיו על פי חוקי הפרופורציה. כיום המילה משמשת לציון כתב יפה וכתוב נכון.

ג. **סנוגרפיה** (*Scenographia*) (יוונית: *Sceno* = מבט, *Graphia* = קו/כתב/ציור/שרטוט) הכוונה במונח זה בעבר, כמו היום, היא, בדרך כלל, מיקום יפה/מרשים של הבנין.

כל השלושה מקורם במושג *Cogitatio* (בלטינית: מחשבה/דעת/שיקול דעת) שפרושו כאן עבודה קשה במאמץ להפוך את התוצאה לנעימה ובמושג *Inventio* (בלטינית: המצאה/דמיון), שמשמעותה פתרון בעיות קשות על ידי חידושים, תבונה וערנות.

(המילה קוגיטו ידועה היטב גם היום כתוצאה ממשפט המפתח של הפילוסוף דיקארט "אני חושב משמע אני קיים" *Cogito ergo sum*).

3. **אוריתמיה** (*Eurythemia*) (ביוונית: שילוב קצב, תנועה ומוסיקה). פרושו מראה נאה ונעים שכל חלקיו מסודרים כראוי; כאשר הגובה ביחס מתאים (פרופורציה) לרוחב ולאורך, בקיצור בצורה הרמונית. המילה מקובלת כיום לאותה משמעות = ריתמיקה.

4. **סימטריה** (*Symmetria*) (ביוונית=מאוזן, חלוקה שווה, סדר/יחס נכון/קבוע). היחס הנכון/קבוע בין החלקים ובינם ובין הכלל. (לדוגמא: גוף האדם). האוריתמיה יוצרת את איכות הסימטריה על ידי היחס הנכון בין מידות כגון האמה, הרגל והאצבע בינן ובין עצמן (מידות עתיקות: רגל=4 טפחים=16 אצבעות. מידות מודרניות: אמה Yard = 91.5 ס"מ, רגל = 30.5 ס"מ, אצבע Inch = 2.54 ס"מ). הסימטריה, במיוחד במקדשים, נוצרת על ידי מידת רוחב העמוד או הטריגליף המשמשים כיחידות מידה (ביוונית: *Embater*).

המושגים אורדינאטיו, אורתמיה וסימטריה הם הבטים שונים של הפרופורציה (ר' בהמשך). לחלוקות אלו אין משמעות רבה והן

עשויות לגרום לבלבול, כפי שניתן להיווכח גם אצל ויטרוביוס עצמו; בלבול שהביא לויכוחים ואין סוף פרשנויות.

אין לבלבל בין סימטריה במובנה כאן לבין השימוש המודרני במילה, המתייחס לגוף ששני צדדיו שווים לחלוטין - שימוש המופיע, כנראה לראשונה, אצל האדריכל הצרפתי קלוד פרו (Perrault 1613-1688).

5. **דקור Decor** (בלטינית=זורה/חלוקה לפי חוקים שווים) שהיא המראה הנכון/הראוי/הנאה/היאה של הבניין המעוצב על פי תקדימים ומרכיבים מוסמכים ומוכרים (Auctoritas). להשגת המטרה יש להסתמך על המקובל (ביוונית Thematismos) או על פי הטבע. הנוהג המקובל מכתוב את תכנון המקדשים ליופיטר, לרקיע, לשמש או לירח, בצורת היפתראל (ביוונית: Hypaethral = ללא גג/פתוח לשמים) היות והשפעתם של אלים אלה ניכרת תחת השמים הפתוחים. מקדשים דוריים מתאימים למינרוה, למארס ולהרקולס, כי הסיגנון ממוט בעיטורים, כראוי לאלים אלה, שהם בעלי תכונות גבריות. מקדשים בסיגנון קורינתי מתאימים לנוס, לפלורה, לפרוסרפינה ולנימפות המעינות, היות והסיגנון כולל פרופורציות ופרטים, כגון פרחים עליים ושריגים, המתאימים לאופיים המעודן. בניית מקדשים בסיגנון האיוני מתאים לאלים כגון יונו, דיאנה, דיוניסוס ואלים הדומים להם, שמעמדם מעורפל ואופים רחוק מהסיגנון הדורי החמור מחד והסיגנון הקורינתי המעודן מאידך.

המושג דקור מתייחס, אם כן, להתאמה בין צורה לתוכן ולא רק לעיטורים הנלווים לבנין שהוא הפרוש העכשווי של המילה. השימוש בסיגנונות הדורי, האיוני והקורינתי אף הוא מתייחס להיבט זה, בגין המשמעויות השונות שיוחסו להם; משמעויות שהם בעלות אופי ודימוי מקודש (איקונולוגי) ומעבר לשיקול האסתטי. מבחינה זו המשמעות קרובה למילה **Decorum** שפרושה התנהגות אצילית מקובלת ונאותה.

6. **דיסטריבוטיו Distributio** (בלטינית: חלוקה = tributo להוציא=dis, ביחד=חלוקה מחדש) פרושו, לפי ויטרוביוס, ניהול מוצלח של חומרים ואתר תוך תשומת לב לחיסכון ועלויות.

פן שונה לחלוטין של המושג מתייחס לבתים הנבנים עבור משפחות מכובדות, עשירות או מפורסמות בזכות פועלם, כגון אנשי ציבור ידועים ונואמים. כשם שבתים עירוניים מחייבים בניה שונה מבתי משפחות המתקיימות מחקלאות, כך גם יש להבדיל בין בתים של מלווים בריבית ובתים של אניני טעם. לבעלי תפקיד העוסקים בניהול המדינה ראוי בית העולה בקנה אחד עם צרכיהם. בקיצור הדיסטריבוטיו צריך להתאים למי שעבורו עוצב הבנין. דיסטריבוטיו ולכן מתייחס לשני היבטים, האחד בתחום היופי והשני בתחום היעילות או השימושיות.

אותה תפישה עתידה להופיע מחדש בצרפת במאה ה-18 בשם 'אופי' או Architecture Parlante (אדריכלות מדברת) כלומר על הבניין לבטא את מטרתו או את מעמדו של בעל הבית.

ניתוח נוסף של המונחים מוביל לשלוש קבוצות:

1. אודרינאטיו, אוריתמיאה וסימטריה המביעים הבטים שונים של מושג הפרופורציה.

2. דיספוזיטיו מתייחס לפן האמנותי של תכנון הבניין. כלומר הדגש הוא על קוגיטאטיו ו-איוונטיו.

3. דקור ו-דיסטריבוטיו העוסקים בסיגנון המתאים ובקשר שבין הבית ובעליו.

לפי ויטרוביוס הפרופורציה (מושג שאינו זוכה אצלו לפרוש) קודם לסדר (Ordinatio), לקצב (Eurythemia) ולסימטריה (Symmetria). מכאן שהפרופורציה אינה רק יחסים מספריים או גיאומטריים או התוצאה של השימוש בהם. המפתח להבנת כוונתו חבוי בפרק הראשון של ספר III מקום בו הוא דן בתכנון מקדשים:

תכנון מקדש מושתת על חוק הסימטריה, שהאדריכל חייב להתבסס עליו בהירות וקפדנות. הסימטריה מושתתת על הפרופורציות (יחסים) הקרויות אצל היוונים אנאלוגיה. הפרופורציה מתקיימת כאשר כל חלקי הבנין והבנין בכללותו נובעים ממספר נבחר של מרכיבים המשמשים כאמות מידה (Commoduleto) היוצרים את הסימטריה. לא ניתן לתכנן את המקדש ללא סימטריה ופרופורציה שמקורם ביחסים בין החלקים השונים בדומה לגוף האדם.

הפרופורציה מוגדרת לפיכך בשלושה אופנים:

1. היחס בין החלקים השונים.

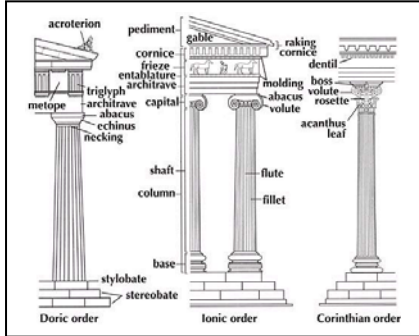
2. השימוש באמת מידה אחת.

3. האנאלוגיה (השוואה) בין המקדש לגוף האדם.

מכאן הפרשנות הכפולה של המושג פרופורציה שהעסיקה את האדריכלים מאז הרנסאנס. האחת, מערכת יחסים בין מספרים (אורכים/מידות). השני, מערכת המושתתת על גוף האדם, דהיינו פרופורציות אנתרופומורפיות. בהמשך הוא מניח את חוקי היסוד של

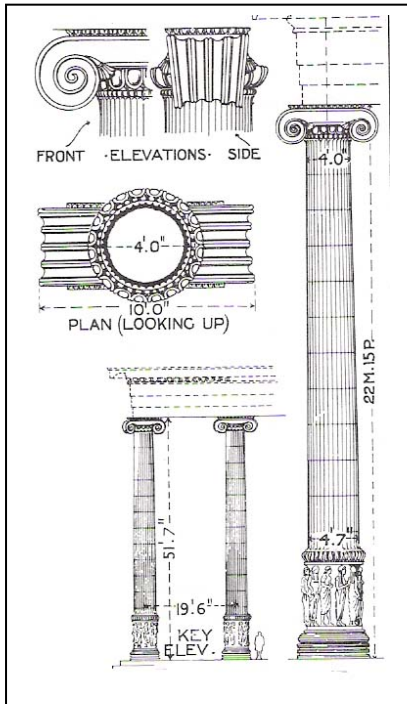
הפרופורציות המושתתים על אורך הפנים או האף. אורך שלוש אצבעות = אורך הפנים = יחידת המידה (מודול). לאחר מכן מטיל ויטרוביוס את תפיסת הפרופורציות האנטרופומורפית על דוגמאות מתחום הציור והפיסול ומוסיף: חלקי המקדש, גם הם, חייבים להיות בפרופורציה הרמונית למכלול שהוא סך החלקים. כמו כן ניסה לשלב בין גוף האדם והצורות הגיאומטריות: העגול והרבוע. דהינו יחסי הגומלין בין הגיאומטריה, המספרים והאדם, שתוצאתם היא 'האדם הויטרובי' המתואר כדלקמן:

המרכז של גוף האדם הוא כמובן בטבור. כאשר אדם שוכב שטוח על גבו כשרגליו וידי פשוטות ומסמנים סביבו מעגל שמרכזו בטבור ידיו ורגליו נוגעות בהיקף המעגל. כשם שהגוף האנושי נוגע בעגול הוא גם נוגע בריבוע. אם נמדוד את האדם מכף רגלו עד לקודקודו נגלה שהמידה שווה למרחק בין קצות אצבעות כשידיו פשוטות לצדדים.

ההסבר לתיאור זה מופיע שוב ושוב אצל כל הפרשנים של ויטרוביוס, ביניהם הרישום המפורסם של ליאונארדו דה וינצ'י (רי' בהמשך). ההוכחה לקשר בין גוף האדם וסדרות של מספרים, היא שכל יחידות המידה המסורתיות: זרת, רגל, אמה וכו' מקורם בגוף האדם. לאלה הוא מוסיף את המספר 10, כמייצג את השלמות היות והוא מקביל למספר האצבעות (כך גם עשרת ספריו של ויטרוביוס), אבל גם את המספר 6, ולבסוף את השילוב $10 + 6 = 16$ שהוא, לדעתו היחס בין אצבע לרגל וגם המושלם מכולם. לסיכום אומר ויטרוביוס בסוף הפרק:

לכן מסכם שהמספר מקורו בגוף האדם ושקיים קשר בינו לחלקי הגוף וצורתו הכללית ביחסים (פרופורציות) קבועים. אי לכך עלינו להודות בחוב לבוני המקדשים לאלים בני האלמות, שתכננו באמצעות פרופורציות וסימטריה בין חלקיהם וביניהם ובין המכלול על מנת להגיע לעיצוב הרמוני.

עם זאת אין הוא מסביר את הפרופורציות באמצעות ערכים מספריים, למעט בתיאור טיפוסי המקדשים, מקום בו הוא מציין מספרים יחסיים (פרופורציונלים) שגם הם מושתתים על האנאלוגיה (השוואה) שבין העמוד וגוף האדם. העמוד הדורי אמור להתאים לגוף הגבר, שגובהו ששה רגל. לכן גם העמוד הדורי, כולל הכותרת, צריך להיות בגובה שהוא פי שש מקוטר בסיסו. לעומת זאת העמוד האיוני אמור להתאים לגוף האישה. היחס לכן הוא אחד לשמונה. אבל הוא מוסיף, שבשני המקרים יש דוגמאות מאוחרות שבהן **היחס בעמוד הדורי הוא 1:7 ובאיוני 1:9**.

מבחינתו של ויטרוביוס יש לפרופורציות המושתתות על גוף האדם משמעות מעשית (אמפירית) ואין לראות בהן חוק בל יעבור. כך למשל, בדברו על פרופורציות בבית פרטי הוא עשוי להמליץ על חריגות לפיצוי על עיוותים אופטיים.

כאשר מגיעים להחלטה בענין הסימטריה והמידות חושבו כראוי, עדיין צריך להשתמש בשיקול הדעת באשר לטיבעו המיוחד של האתר, לשימוש בו ולמראה שלו, כך שבאמצעות תוספות או הפחתות ביחסים (פרופורציות) תתקבל צורה נכונה שלא תחסר דבר.

ראוי לציין שהמונח Order כמקביל לסיגנון במשמעותו מאז הרנסאנס אינו מופיע כלל אצל ויטרוביוס המשתמש במושג סוג או מין (Genera) לאותה מטרה.

בהתייחסו לבניינים מסוגים מסוימים מתעלם ויטרוביוס מתפיסתו הביסית והעקרונות האסתטיים, שהעלה בספר I ואשר היו אמורים להיות תקפים תמיד. מבחינה זו גישתו מעשית דיה מכדי לחייב קשר נוקשה, אחיד והכרחי בין כל סוגי הבניינים והקריטריונים התאורטיים. במילים אחרות אין למצוא אצלו תיאוריה מאחדת אלא במידה פחותה ביותר.

בספר V כלולה אחת ההצעות המעניינות בתחום תכנונו של שטח פתוח - במקרה זה הפורום, שהוא כמובן גם הכיכר המרכזית של העיר הרומית:

יש להתאים את מידות הפורום לפי האוכלוסייה, שמא השטח יהיה קטן מדי לשימוש או להיפך בגלל מספרם הקטן של האנשים יראה הפורום גדול מדי. על מנת לקבוע את הרחב חלק את האורך לשלושה חלקים את הרחב לפי שני חלקים כך שתקבל צורה מאורכת ואירגונו יתאים למטרות של מופעים.

אם נוסיף להצעה זו את שדרות העמודים שהרומאים נהגו להקיף בהם את הפורום הרי שתוצאה אכן תיצור מרחב פתוח, שהוא רחב דיו לציבור גדול יחסית, אבל מאפשר גם התכנסות של קהל קטן.

לרוע המזל נדיר מאוד אצל כל האדריכלים מהרנסאנס ועד היום למצוא פתרון כה רגיש ונבון למטרה זו.

בדיון על 'השיטה' התיאורתית של ויטרוביוס ניתן לכאורה להתעלם מדבריו בהקשר לבניה המעשית, שהם רובו של ספרו. אבל, בגין מעמדו כ"אורים ותומים" עד למאה ה-19 וההתייחסות להיבטים אלו, בפיתוח התיאוריות בתקופת הרנסאנס והבארוק, צריך יהיה לעתים לדון גם בהם בהמשך. נקודה נוספת הראויה לציון, היא בנית מכונות ושעונים (שמש ומים) שהם לפי ויטרוביוס, חלק מתפקיד האדריכל - תפיסה שרווחה עד סוף תקופת הרנסאנס.

שמו של ויטרוביוס כמעט ואינו מופיע בכתבי היד מהתקופה הרומית, שחוברו ושרדו לאחר מותו. מכאן ההנחה שהשפעתו על המשך דרכה של האדריכלות בעת העתיקה לא הייתה רבה. הסבר לכך מצוי, אולי, אצל ויטרוביוס עצמו: מיעוט ההתייחסות לשיטות הבניה החדשות שפותחו בסמוך לפני זמנו, כגון הקמרונות, הכיפות (שנות ה-80 לפנה"ס) והטיח או 'המלט הרומי' שהחליף את הטיט המסורתי בטיח סיד, ממש בתקופתו – שיטה שנפוצה מיד בכל רחבי אגן הים התיכון, בזכות העמידות למים (צפיף בתיים, מרחצאות, אקוודוקטים, שוברי גלים, גשרים וכו'). בין הבודדים המזכיר את שמו של ויטרוביוס מצוי פליניוס 'הזקן' (Plinius 23 עד 79 לספירה) בספרו 'על תופעות טבע' אבל רק בהקשר לסוגי אבן שיש וצבע. פליניוס עצמו נפטר בעת שירד מספינתו לחוף על מנת לבחון מקרוב את התפרצות הר הגעש וזוביוס, שהשמידה את הערים פומפיי והרקולינאום.

שמו של ויטרוביוס כמעט ונעלם, למעט כמה תזכורות, עד למאה ה-9 לספירה, כאשר הוא חוזר ומופיע, בזכות העתקים שהוכנו לעת זו מספריו. אותם העתקים נעשו בצפון אירופה (אנגליה וגרמניה) ולא באיטליה כפי שהיה צפוי. אחד ההסברים הוא שהעותקים 'המקוריים' שהיו באיטליה הועברו צפונה כאשר החלה הפריחה התרבותית באזורים אלה במאה ה-9, כלומר בימיו של הקיסר שארלמייין. מכל מקום את תחילת ההתעניינות הגדולה בוויטרוביוס שנמשכה ברציפות עד למאה ה-20, יש למקם במאה ה-14 אצל ההוגים ההומאניסטים. במילים אחרות, מבשרי הרנסאנס, כלומר תחייתה של התרבות היוונית הרומית העתיקה. בין אלה שבידם היו העתקים שנעשו בצפון אירופה: המשורר פראנססקו פטרארקה (1304-74) והסופר ג'ובאני וקאצ'יו (1313-75).

